

dr hab. Joanna M. Łukasik, prof. UP
Uniwersytet Pedagogiczny
w Krakowie

Kraków, 27 grudnia 2021 r.

Recenzja pracy doktorskiej

Mgra Romana Macieja Walusia, *Postępowanie nauczycieli w sytuacji zagrożenia uczniów środkami psychoaktywnymi na terenie szkoły – na podstawie badań szkół gimnazjalnych w Bielsku-Białej*

**przygotowanej pod kierownictwem naukowym
promotor dr hab. Renaty Jasnos, prof. AIK i
promotor pomocniczego dra Krzysztofa Biela**

Badania nad zawodem nauczyciela obejmują wiele obszarów. Najczęściej skoncentrowane są na cechach osobowych nauczycieli, pracy zawodowej i jej efektach, na kompetencjach dydaktycznych, czy też rozwoju zawodowym i zawodowym awansie. Niestety sporadycznie na gruncie polskim podejmowane są badania nad przygotowaniem nauczyciela oraz jego kompetencjami w zakresie działań profilaktycznych i interwencyjnych, zaliczanych do kompetencji pedagogicznych. Dotychczasowe badania nad tymi ostatnimi pokazują, że z powodu ich braku lub niskich kompetencji wielu nauczycieli doświadcza licznych trudności w zakresie działań wynikających z wiedzy i umiejętności w praktyce profilaktycznej czy interwencyjnej, szczególnie w sytuacji zagrożenia środkami psychoaktywnymi młodzieży. Niedostatki lub braki w tym zakresie utrudniają nauczycielom prawidłową realizację procesu nauczania, rozczarowanie, zawodowe wypalenie, czy też rezygnację z pracy. Wobec tego, za ważne należy uznać podjęte przez mgr Romana Walusia zagadnienie badawcze dotyczące profesjonalnych działań nauczycieli w sytuacji zagrożenia środkami psychoaktywnymi współczesnej młodzieży. Stanowi bowiem nie tylko istotny element diagnozy kompetencji nauczycieli, ale również cenne wskazania aplikacyjne do procesu kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli w odpowiedzi na pojawiające się w przestrzeni szkoły coraz to nowe zjawiska i sytuacje wychowawcze. Ponadto podjęte zagadnienie dotyczy

ważnych kwestii zawierających się w codziennych doświadczeniach zawodowych nauczycieli odczytywanych przez pryzmat relacji z uczniami, ich rodzicami, czy też samej instytucji, jaką jest szkoła. Wiek XXI, który za Umberto Eco (1994) można nazwać „permanentnym okresem przejściowym”, skłania niejako w sposób naturalny każdego nauczyciela do ciągłego doskonalenia i rozwoju nowych kompetencji, aby właściwie funkcjonować w tym co nowe, zmienne, nieprzewidywalne i często zaskakujące w przestrzeni szkoły. Stąd doskonalenie zawodowe nauczycieli jest niezwykle ważne, bowiem to oni w głównej mierze przesądzają o jakości szkoły i rozwoju ucznia. Jak już wskazałam, w nurt takiego myślenia o nauczycielu wpisuje się praca naukowo-badawcza mgra Romana M. Walusia.

Formalna struktura pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska liczy 405 stron i składa się ze wstępu, dwóch głównych części oraz przypisanych im sześciu rozdziałów (po trzy w każdej z nich), a także zakończenia, wykazu tabel (55), wykresów (49), rycin (13), spisu bibliograficznego (351 pozycji podzielonych na: źródła, akty prawne, literaturę z zakresu metodologii, opracowania wiodące i literaturę uzupełniającą), aneksu z narzędziami badawczymi (kwestionariusz ankiety: s. 387-399; kwestionariusz wywiadu: s. 400-402) i przykładową transkrypcją wywiadu (403-405). Nie zamieszczono w pracy streszczeń: w języku polskim i angielskim.

Rozprawa ma spójną strukturę. Składają się na nią rozdziały o zróżnicowanej i dobrze uzasadnionej problematyce. Uzasadnienia formułowane są prawidłowo i odnoszą się do problematyki pracy, przyjętych celów oraz wybranej strategii metodologicznej. W pierwszej części, w trzech rozdziałach teoretycznych Doktorant omówił kluczowe kategorie pojęciowe wyprowadzając je z przyjętego myślenia teoretycznego. W części drugiej – empirycznej - przedstawił założenia metodologiczne realizowanego projektu naukowo-badawczego (w kolejności struktury pracy – rozdział 4) oraz rezultaty badań własnych (rozdziały 5 i 6). Całość pracy opatrzona jest wspomnianym *Wstępem* i *Zakończeniem*.

Należy podkreślić, że czytając pracę można zauważyć, że Doktorant na każdym etapie konstruowania pracy ukazuje swoją naukowo-badawczą drogę, na której jest początkowym etapie, co nie znaczy, że nie potrafi precyzyjnie formułować własnych myśli, uzasadniać wybory, wskazywać źródła zainteresowań badawczych. Jest świadomy realizowanych celów i podejmuje próbę nadania im zarówno naukowej, jak i aplikacyjnej wartości.

Ocena teoretycznej zawartości dysertacji

W rodzimej literaturze pedeutologicznej można odnaleźć liczne opracowania dotyczące rozwoju nauczyciela, tożsamości zawodowej, funkcjonowania w rolach zawodowych i rodzinnych, kompetencji dydaktycznych, czy wypalenia zawodowego, jednakże niewiele można odnaleźć badań nad kompetencjami nauczycieli w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom młodzieży wynikającym z używania środków psychoaktywnych (właściwie poza badaniami Zbigniewa Gasia, Wacława Strykowskiego i Joanny M. Łukasik z zesp., nie stanowią one zagadnienia eksplorowanego w pedeutologii). Doktorant właśnie ten obszar zagospodarował z zaangażowaniem, podejmując trud rozpoznania działań profilaktycznych i interwencyjnych współczesnych nauczycieli. Wykorzystał do tego założenia strategii ilościowo-jakościowej, co pozwala stwierdzić, że projekt naukowo-badawczy mgra Romana Walusia jest ciekawym źródłem poznania obszarów dotąd sporadycznie badanych.

Część teoretyczna stanowi swego rodzaju wprowadzenie w kategorie wiodące w myśleniu o pracy nauczyciela doświadczającego trudnych sytuacji wychowawczych w przestrzeni szkoły. Stąd konstrukcja części teoretycznej prowadzi od osoby nauczyciela, jego ról, funkcji, zadań i kompetencji poprzez zagrożenia młodzieży w środowisku szkolnym, aż do szkoły, jako instytucji, jej roli i zadań w zakresie działań profilaktycznych oraz interwencyjnych w sytuacji zagrożenia.

Przywołane kategorie są opisane z perspektywy zarówno teoretycznych koncepcji zawodu nauczyciela, zagrożeń młodzieży i działań profilaktyczno-interwencyjnych, jak i aktów prawnych, czy dostępnych badań. Dzięki szczegółowej analizie wyróżnionych kategorii naukowych, ukierunkowujących myślenie naukowo-badawcze, Doktorant opisuje je ukazując ich wielowymiarowość, dynamikę zmian i złożoność (szczególnie w odniesieniu do zagrożeń młodzieży i zmieniających się w odniesieniu do bieżących diagnoz działań szkoły i nauczycieli). Ta szczegółowa i interdyscyplinarna analiza pozwala dostrzec u Doktoranta „otwarcie się” na dynamikę zmian, jak i wprowadzenie konkretnych rozwiązań do praktyki profilaktycznej w szkole.

Część teoretyczną stanowią trzy komplementarne pod względem omawianych kategorii rozdziały. W pierwszym z nich *Kompetencje, role, funkcje i zadania nauczyciela w zakresie opieki nad uczniem i przeciwdziałania zagrożeniom w środowisku szkolnym* Doktorant wprowadza Czytelnika w rozumienie wymienionych w tytule rozdziału kategorii, wychodząc od przygotowania zawodowego nauczyciela do pracy w szkole poprzez zadania wynikające z założeń systemu edukacji, aż do zadań nauczyciela wynikających z działalności na rzecz przeciwdziałania zagrożeniom szkolnym. W tej części pracy – w przypadku przygotowywania

publikacji do druku – proponuję zmienić kolejność podrozdziałów i ułożyć je w kolejności (podaję kolejność z uwzględnieniem numeracji przyjętej w spisie treści): 1.2, 1.1 i 1.3 oraz nadać im nieco inne tytuły (odpowiadające odpowiedniej logice eksponowanych pojęć). I tak proponuję następującą kolejność i zapis: „1.1 Rola, funkcje i zadania nauczyciela w perspektywie złożoności sytuacji edukacyjnych w przestrzeni szkoły; 1.2. Kwalifikacje i kompetencje zawodowe nauczycieli a przygotowanie do pracy w zmieniającej się rzeczywistości edukacyjnej; 1.3 Strategie przeciwdziałania zagrożeniom w środowisku szkolnym w praktyce zawodowej nauczycieli”.

Rozdział 2, zatytułowany *Zagrożenie młodzieży środkami psychoaktywnymi w środowisku szkolnym* w głównej mierze dedykuje Autor zagadnieniom z obszaru pedagogiki szkolnej, społecznej i profilaktyki. Stąd składające się na ten rozdział trzy podrozdziały łączą kategorie: zagrożenia i środki psychoaktywne. Doktorant układa je w spójną całość od charakterystyki środków psychoaktywnych z konsekwencjami dla zdrowia i wynikającymi z nich dla niego konsekwencjami, poprzez ukazanie szkoły, jako środowisku potencjalnego zagrożenia, aż do specyfiki środków psychoaktywnych dostępnych dla uczniów i w szkole.

Rola i zadania szkoły w zakresie zapobiegania i interwencji w sytuacji zagrożenia młodzieży środkami psychoaktywnymi to kolejny (3) rozdział części teoretycznej, w której Doktorant z dużym znanstwem i swobodą interpretacyjną opisuje zadania szkoły w zakresie opieki i wychowania uczniów z uwzględnieniem formalno-prawnych aspektów, będących podstawą tych działań, by w dalszej konsekwencji uszczegółwić je do działań prewencyjnych, interwencyjnych i profilaktycznych nauczycieli, wynikających z obowiązujących przepisów prawa. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo dobrze opracowany merytorycznie podrozdział 3.3 zatytułowany *Przygotowanie szkoły do przeciwdziałania zagrożeniu środkami psychoaktywnymi oraz praktyka w zakresie profilaktyki*. Tutaj Doktorant wykazał się nie tylko erudycją w zakresie profilaktyki w tym profilaktyki w szkole, ale również podjął trud tworzenia syntezy dostępnych teorii w perspektywie możliwości aplikacyjnych w przestrzeni szkoły z wykorzystaniem potencjału tkwiącego w jej podmiotach (s. 130-149).

W części pierwszej pracy, w przypadku przygotowywania jej do druku proponuję modyfikację tytułu części I oraz tytułu rozdziału 1 i jego podrozdziałów, a także połączenie rozdziału 2 z 3 przy równoczesnej rezygnacji z powtarzających się w opisach poszczególnych podrozdziałów kategorii. To uczyni pracę bardziej przejrzystą i skoncentrowaną na wiodących kategoriach przy równoczesnym redukowaniu nadmiernych opisów powtarzających się treści.

Część teoretyczna dysertacji mimo wskazanych uwag ukazuje szczególnie zainteresowanie mgra R. Walusia profilaktyką i interwencją w sytuacji zagrożenia uczniów w

szkole, zaś odczytywanie jej przez pryzmat roli zawodowej, funkcji, zadań i kompetencji nauczycieli uzmysławia czytelnikowi, że zadania współczesnego nauczyciela mają charakter nieograniczony. Wynika to z dynamiki zmian jakich doświadcza świat, a w nim uczniowie, szczególnie w wieku dojrzewania. Wówczas to ze względu na specyfikę rozwojową części inicjują zachowania nowe, niejednokrotnie ryzykowne. Dynamiki zmian doświadczają też nauczyciele. Ich zadaniem jest reagować na nie i zgodnie z uwzględniającą nowości metodyką działań wychowawczych i profilaktycznych, podejmować proces formowania młodzieży w celu dokonywania wyborów służących rozwojowi i zdrowiu człowieka.

Ocena projektu badań własnych

W części drugiej pracy – empirycznej – Doktorant opisuje założenia metodologiczne badań oraz prezentuje wyniki uzyskane w toku badań wraz z ich interpretacją, kończąc praktycznymi rekomendacjami.

Opis projektu badawczego rozpoczyna charakterystyka przedmiotu i celu badań, następnie przedstawione są problemy badawcze, hipotezy, zmienne i wskaźniki. W dalszej części charakteryzuje przyjęty paradygmat i strategię badawczą, co powinno się znaleźć na początku rozdziału metodologicznego, zgodnie z logiką postępowania badawczego (o czym Doktorant sam pisze np. na s. 178 przy okazji formułowania problemów, hipotez zmiennych i wskaźników, czyli w podrozdziale 4.2), a nie w połowie opisywanego procesu badawczego. Bowiem to właśnie przyjęta perspektywa badawcza przyczynia się do określonego postępowania badawczego, a więc: do sformułowania przedmiotu i celów badań oraz problemów badawczych, a także wyboru metod i technik postępowania badawczego, jak i doboru uczestników do badań. Dalsze etapy opisywanego projektu badawczego są prawidłowe. A zatem Doktorant określa metody (dla strategii ilościowo-jakościowej: sondaż i wywiad pogłębiony), techniki i narzędzia badawcze oraz charakteryzuje dobór grupy, organizację i przebieg badań. W tej części powinien znaleźć się również podrozdział dotyczący charakterystyki grupy badawczej, który mgr R. Waluś zamieścił już w części zawierającej analizę i interpretację wyników badań własnych (tu rozdział 5, podrozdział 5.1 – dane z tego podrozdziału powinny znaleźć się w rozdziale 4, w ostatnim podrozdziale: 4.6, jako „Charakterystyka grupy badawczej”). Zabrakło w tym rozdziale również opisu metod analiz statystycznych i jakościowych, wykorzystanych w opracowaniu materiału badawczego.

W kwestii sformułowania problemów szczegółowych oraz hipotez mam pewne zastrzeżenia. Mianowicie, pytanie szczegółowe 6 „Jakie doświadczenia mają nauczyciele w

zakresie działań interwencyjnych (rodzaje działań) w sytuacji, gdy uczeń jest pod wpływem albo posiada środki psychoaktywne na terenie szkoły?” powinno przyjąć postać pytania o konkretne strategie działania (gdyż one są znane i powinny być stosowane w praktyce przez nauczycieli w sytuacji tego wymagającej). Ponadto kategoria „doświadczenie” sugeruje, że dane pozyskane będą wyłącznie w toku badań jakościowych. Stąd pytanie powinno brzmieć „Jakie strategie interwencyjne stosują nauczyciele w sytuacji gdy uczeń jest pod wpływem lub posiada środki psychoaktywne?”. Podobna uwaga co do formalnego zapisu dotyczy hipotez sformułowanych do pytania badawczego 4 „Czy istnieje zależność między wiekiem oraz stażem pracy w szkole a gotowością nauczyciela do interwencji w sytuacji zachowań ryzykownych?” W mojej opinii hipoteza powinna przyjąć następującą postać „Istnieje zależność między wiekiem i stażem pracy nauczycieli a gotowością podejmowania przez nich działań interwencyjnych”. W tym podrozdziale wysoko oceniam opracowanie zmiennych i wskaźników (rozkład jednozmiennowy i dwuzmiennowy).

Ponadto pragnę podkreślić, że również wysoko cenię kompetencje badacza, który podejmuje trud zbierania materiału badawczego z wykorzystaniem zróżnicowanych paradygmatycznie metod. W przypadku przyjętego paradygmatu ilościowo-jakościowego Doktorant za wiodącą metodę przyjął sondaż z wykorzystaniem techniki ankiety, zaś za uzupełniającą - wywiad pogłębiony (poszerzający indywidualne znaczenia nadawane działaniom interwencyjno-profilaktycznym przez nauczycieli i pedagogów, a zatem odnoszące się do doświadczeń osobistych w praktyce zawodowej). Dobrze też uzasadnił wybór miejsca badań (zarówno miasto, jak i typ szkoły), przytaczając zarówno statystyki ujawniające skalę problemów wynikających z używania substancji psychoaktywnych przez młodzież w Bielsku Białej, jak i tendencje pojawiające się w określonych grupach wiekowych.

Raport z badań mgr Roman Waluś opisał w dwóch rozdziałach części drugiej: „5. Uwarunkowania profilaktyki i interwencji nauczycielskiej wobec problemu środków psychoaktywnych wśród uczniów – opinie nauczycieli (ankieta)” oraz „6. Uwarunkowania profilaktyki i interwencji nauczycielskiej wobec problemu środków psychoaktywnych wśród uczniów – opinie pedagogów szkolnych i nauczycieli (wywiad)”

W tej części pracy mam kilka uwag, dotyczących nie tyle opracowania materiału badawczego ile do sposobu jego zaprezentowania. Przede wszystkim Doktorant nie powinien dzielić analizy i interpretacji wyników uzyskanych w toku badań ze względu na zastosowane metody i techniki. Bowiem już właśnie przyjęta strategia badawcza (ilościowo-jakościowa), jak i poziom analizy i interpretacji wymagany od osoby ubiegającej się o stopień naukowy, wymaga operowania wynikami oraz umiejętnością analizy i interpretacji na zaawansowanym

poziomie (dojrzałość badawcza). Dlatego też w przypadku przygotowywania pracy do druku sugerują przebudowę części empirycznej i dostosowanie jej do standardów charakterystycznych dla prac doktorskich – w obecnej postaci mimo, iż można uznać za poprawną, nie ukazuje kunsztu badawczego i analitycznego Doktoranta. Struktura analizy powinna przyjąć kryterium problemów (nie zaś narzędzi badawczych i kolejności pytań w nich zawartych). Interpretację wyników badań uznaję za prawidłową, mimo, iż brakuje odniesień do danych dostępnych w literaturze przedmiotu (w tym anglojęzycznej – Doktorant właściwie nie odwołuje się do literatury i badań obcojęzycznych w pracy, ani w teorii, ani w empirii). W tej części pracy również zauważyłam zbyt wiele powtórzeń (każdy podrozdział rozpoczyna się od przywołania problemów badawczych, zmiennych i wskaźników, opisanych w części metodologicznej) i nadmierne rozdrobnienie (omówienie każdego problemu z rozbiem na dane uzyskane z badań ilościowych – rozdział 5 i jakościowych – rozdział 6) oraz niekonsekwencje logiczne struktury: np. w rozdziale 5, podrozdział 5.4 kończy „Podsumowanie analizy i wnioski” pozostałe nie (choć wyróżnia je w strukturach podrozdziałów zarówno w rozdziale 5, jak i 6, np. s. 285, 291, 298, 305, 312, 322, 328, 333 i in.). Nadmiar treści, dublowanie danych powoduje rozmycie opisów oraz doprowadziło do pogubienia się Doktoranta w analizie, jak i strukturze prezentacji widocznej w tytułach podrozdziałów. Cały rozdział 5 powinien zakończyć się dyskusją wyników badań podobnie jak 6. W tym ostatnim Doktorant zamieścił podrozdział 6.4 zatytułował „Podsumowanie oraz dyskusja wyników całości badań, postulaty i wskazówki”. Moim zdaniem powinien być to osobny podrozdział części empirycznej i w nim powinny znaleźć się analizy i interpretacje wyników danych uzyskanych w toku badań w odniesieniu do przyjętych problemów, hipotez oraz w nawiązaniu do istniejących danych z badań w Polsce i na Świecie. Oczywiście językowy zapis tytułu też powinien zostać poprawiony. Zatem nadmierne rozdrobnienie, powtarzanie problemów badawczych oraz chaos towarzyszący prezentacji danych powoduje, że niknie wartość dokonań Doktoranta podjętych w dysertacji, a których nie można nie docenić. Trudność jednak sprawia mu jasność i klarowność prezentowania danych i prowadzenia wywołu (podobnie jak nadawanie tytułów podrozdziałów). Niepotrzebne dublowanie prezentacji wyników badań (w tabeli i na wykresach), pogłębia chaos, a wystarczyłaby graficzna prezentacja w jednej postaci, co wzmocniłoby przejrzystość w prezentowaniu danych uzyskanych w toku badań oraz wyostrzyłoby uwagę Doktoranta w kierunku rzetelnych analiz i interpretacji skoncentrowanych na problemach.

W zakresie języka opisu raczej nie dostrzegam błędów, być może poza powtarzającym się drobnym błędem, mianowicie Doktorant często używa zwrotu „z tabeli wynika”, natomiast

prawidłowy zapis powinien brzmieć „z danych zamieszczonych/zaprezentowanych w tabeli/na wykresie...”. W odniesieniu do danych zaprezentowanych na jednym z wykresów - Wykres 19 „Liczba źródeł pogłębianej samodzielnie wiedzy o środkach psychoaktywnych” nasuwa mi się pewna refleksja. Mianowicie ciekawsze byłoby rozpoznanie, jakie to są źródła (to też potwierdzałoby wiedzę nauczycieli w zakresie profilaktyki i działań interwencyjnych). Bowiem, jak wynika z badań prowadzonych przez pedeutologów (np. M. Szumiec, czy J.M. Łukasik), wskazana liczba nie ma pokrycia w jakości i trafności doboru źródeł, a większość wskazań potwierdza, że obraz rzeczywisty jest odmienny od wyobrażonego i zaprezentowanego we wskazaniach liczbowych (działania pozorowane nauczycieli).

Mimo wskazanych powyżej uwag, należy docenić trud badawczy mgr Romana Walusia. Szczególnie doceniam opracowanie danych jakościowych uzyskanych w toku wywiadu pogłębianego. Doktorant, z tym wcale niełatwym zadaniem poradził sobie bardzo dobrze. Potwierdzeniem tego są wyprowadzone kategorie i subkategorie badawcze (zaprezentowane na rycinach w rozdziale 6), ich graficzne ujęcie, jak i opis, analiza oraz próba interpretacji.

Za szczególnie ważny z punktu widzenia rozwoju pedeutologii jako subdyscypliny, zwłaszcza w jej wymiarze zarówno teoretycznym, jak i praktycznym uważam niefortunnie zamieszczony w strukturze pracy, jak i ze względu na tytuł, podrozdział „6.4 Podsumowanie oraz dyskusja wyników całości badań, postulaty i wskazówki” oraz „Zakończenie”. W nich Autor opisał kwintesencję działań nauczycieli w zakresie profilaktyki i interwencji przez pryzmat ich wiedzy i zaangażowania. Ponadto wskazał 10 postulatów, koniecznych do wdrożenia do codziennej praktyki edukacyjnej, w celu podniesienia skuteczności i efektywności pracy opiekuńczo-wychowawczej szkoły. Uwidocznione luki w wiedzy i umiejętnościach nauczycieli w zakresie działań interwencyjnych i profilaktycznych, a także działania pozorowane są znaczące do podejmowania zmian zarówno na poziomie przygotowania do praktyki edukacyjnej adeptów zawodu nauczyciela, jak i do wdrażania nowych ofert doskonalących i doksztalających dla czynnych zawodowo nauczycieli.

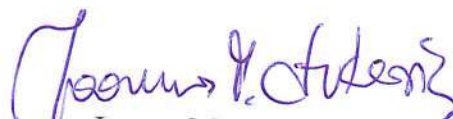
Reasumując: przedłożony do oceny projekt naukowo-badawczy uważam za ciekawy, znaczący dla rozwoju pedeutologii, a także poszerzający wiedzę w zakresie kompetencji pedagogicznych nauczycieli. Mimo wskazanych niedoskonałości metodologicznych czy w zakresie analizy i interpretacji, doceniam starania Doktoranta w rozwój subdyscypliny, jaka jest pedeutologia. W przypadku przygotowania pracy do druku poza wskazanymi w recenzji modyfikacjami, proponuję również zmianę tematu/tytułu (językową precyzję) na *Działania*

profilaktyczne i strategie interwencyjne nauczycieli w sytuacji zagrożenia uczniów środkami psychoaktywnymi.

Konkluzja

Przedłożoną do recenzji pracę sytuuję w centrum współczesnej myśli pedeutologicznej. Oceniając rozprawę doktorską mgra Romana M. Walusia *Postępowanie nauczycieli w sytuacji zagrożenia uczniów środkami psychoaktywnymi na terenie szkoły – na podstawie badań szkół gimnazjalnych w Bielski-Białe* stwierdzam, że porusza ważną (sporadycznie podejmowaną) i aktualną problematykę pedagogiczną. Oceniana rozprawa potwierdza podstawowe umiejętności Doktoranta w zakresie projektowania i prowadzenia badań naukowych. Spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wyrażając pozytywną opinię o wykonanej pracy, wnoszę o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Joanna M. Łukasik